

Чотири реторти лірики

ПРО ЛІТЕРАТУРУ ДЛЯ ВИБРАНИХ.

Дивимось із страхом, як література, та справжня, потрапає в нас щораз більше в патріотично-популярних писаннях. Розумімо їх необхідність, але вони літератури не заступлять ніколи. Якщо ті патріотичні елементи не зрослися органічно в один емоційний комплекс з мистецькою формою — маємо до діла лише із більш чи менш талановитою публіцистикою. Патріотична публіцистика, конечне в наших обставинах лихо, із властивим для неї типом літературного сурмача, що, не вносчи сам творчих елементів у літературу, хоче її монополізувати і подавати себе за її творців, запанувала вже і в нас. Проти такої „літератури біжучою думкою“ виступив недавно дуже гостро сам... Герінг, називши її „гідною погорди патріотичною ганьюю“ протиставляючи їй твори „які відповідно зуміли б відтворити величі національні та життєві імпульси нашої доби“. І ми спітаймо широ себе самих: чи багато в нас таких книжок? Витамо кожен твір, що має честь належати до цієї групи, що посугасає нашу літературу наперед, що, хоч і не належить до творів „загальночитаних“ і є лише „для 12-х вибраних“, тим неменш сповнені свою важну й незадмінну роля тієї великої поетичної електростації, про яку писав Маяковський, що вона передає свій струмленішим стаціям, а ті щойно доправляють енергію до поодиноких жарівок.

Наша поезія зростала серед таких складних і своєрідних умовин, що до неї ледве чи можна застосовувати порівняльну методу з іншими, чужинними поезіями. Вона, може, не така багата й глибока, але зовсім інша. Вона — виплив власних обставин, рідних бажань, рідних ідеалів. Вона наскрізь своєрідна, а коли й існують посторонні впливи, так вони чисто формальні, рідше духові впливи, а це зумовлене тим, що в наших сусідів скоріше й багатіше розроблено поетику. Пишучи тепер про поезію, не буду чіплятись поетів, як герольдів своїх ідеалів, буду говорити „вияснально“ щоб якнайбільш обективно зясувати кожного поета, як вислів власного типу.

Перед нами книжки Антона Косача, Лівницької-Холодної і Маланюка.

У ЛІРИЧНОМУ САДІ.

„Три перстені“ Богдана Антонича вловні вправдують ті надії, що їх давала видана перед трьома роками збірка „Привітання життя“. В ній було ще багато наявності, дитячого захоплення, досить некритично сприйнятих впливів Вежинського, але й теж жи відмінні нотки від тієї поезії, що в нас тоді була. Від тієї збірки Антонич пішов угорби, більш спрецизувався й вирізбився, став осадніший на слова і більш вимогливий щодо техніки і під цим оглядом мало можна йому закинути. Найважніше — ціла нова збірка пройнита одним, одноточільним лірізмом, монолітною. Я навіть сказав би, що в ній за багато лірики, так, що вона стає чимось надземно-нереальним, тягне нас у новий і несамовитий світ фантазій.

Антонич поєт сучасний. Та водночас треба знайти його духових ро-

дичів. Тут саме, гадаю, Антонич відбивається дещо від загального річища сучасної нашої молодої поезії деякими своїми рисами, що були властиві передусім „Молодій Музі“. Роля цієї групи в нашій літературі відома. Вона мала вплив наявіть на Тичину. Але її світогляд був наскрізь письмістський, — його можна окреслити, як як перед життям. Не скрізь, не у всіх творах, але саме найкращі твори „молодомузії“ були органічно зрослі з тим почуванням. Ось чому ця поезія сучасній молоді генерації така чужа й дадека: вона просто психічно неспроможна її сприймати і проти неї обороняється. Те, що при читанні поезій Антонича нагадує „Молоду Музу“, це, хоч далеко не дефензивне, але є і не надто переконливо агресивне відношення до життя. Поет у відношенні до нього знаходиться в стані „здивування“.

„Я — п'яний дітвак із сонцем у кишені“ — ось характеристика поета. Це саме опяненням життям доводить поета до того, що він помалу губить реальній зміст речей, сприймає світ, де ми все-ж таки живемо, араціонально й сенсуалістично. Це — найхарактерністична риса його поезії, його власна індивідуальна і я це спеціально підкреслюю, бо ціла його творчість у майбутньому піде або по лінії підчленення тій рисі, або по лінії боротьби з нею! Питання його творчості: чи він потоне ввесь у тому свому позаміральному, таємничому й нерозгаданому світі, що він його собі будував і якому досить фаталістично (я скажав, типово по селянські), підчленяє свою поезію, із свідомістю її неспроможності переорганізувати реальній світ:

„Ні, суті світа ти не скопиш,
Не вирвеш віршем корінь зла...“

чи, саме піде проти себе самого, таємного. Поет справді майстерно й глибоко скоплює почування бентежного, несвідомого та недійсного, але тут саме роздвоення його творчості, сила як поета і слабість як людини, коли брати під увагу одноцільний комплекс поет-людина, у Франковому розумінні. Психіка поета дає йому зможу по мистецьки скоплювати речі дуже прості й буденні, знаходити в них їхню метафізичну суть та віddавати їх дуже переконливо:

„Колола пальчики шиншина,
Устами сссав солодку кров.
На зорі задививсь хлопчина,
Але своєї не знайшов...“

Поезія вросла й скрізь просякла письміку поета. Це дуже багато значить. Вона випливає переконливими поетичними образами, але, кажу, вона належить до комплексу, з яким не зовсім можна погодитись, бо ніколи поезія не сміє зрікатись свого **нестримного бажання формувати реальний світ**. Ось чому, гадаю, нова поезія в нас іде не так шляхом внутрішнього лірічного поглибління, як більш у напрямку „**героїчного реалізму**“. (Коли цей погляд випадково зійтиться з подібною гадкою якогось соціолога — це ще не доказ, що я більшовицький агент.) Годі тут спиняються подібно над тематикою Антонича. Вона бачена з нереального кута: якусь таємну й чудну рюлю відіграє „мідний птах поетів і сновид — місяць“, дім його обгороджений муром з „каміння й сну“, „ява стас сном“, образ корови в дуже гарному вірші піднятій майже до „мовчущого божества“. Скрізь, скажімо, есенінівський більшогірний підхід до життя й природи.

Найкращі в збірці елегій, спеціально „Елегія про перстень молодості“. Цих вірші вистарчилоб самих, щоб поставить поета в перші ряди наших поетів — все в них таке безпосереднє, несфальшоване, одним словом — справжня поезія!

„ВАМП“, ЧИ „МАЛЕНЬКА ЖІНКА“.

Я завжди думав, що Жанна д'Арк трохи комічна дівчина. Винні цьому безперечно всі ті безчисленні малярі, різьбарі й кінорежисери, що давно зробили з неї пародію, хочачи отримали такі розбіжні речі, як невинний вигляд і воєнність. Звичайно, що поезія формує бачити й ідею, що страшенно важко, тоді як велика й шляхетна ідея трохи білька за мистецьку форму. скоріш міг би я уявити собі Жанну д'Арк як ту жінку з Тріомфального Луку на площі Етуаль, що її різьбив Рюд, яка, могутня й сильна, кличе до бою вояків. Та річ у тому, що вона дуже мало вже жіноча.

Отут виринає питання: чи можна ставити жіночій творчості ті самі вимоги, що мужеській? Чи вона так само обовязково мусить брати в руки меч, чи, може, вона має інші завдання, не менш важні, які лише вона може виконувати? Чи, взагалі, жінчина має право жадати від жінки ніжності, чи це може почування, яке треба вигубити? Леся Українка — Жанна д'Арк

літератури української, скоріш нагадує оту постать Рюда, — вона дуже мало жіноча і, можливо, лише тією ціною вона оплатила свое ім'я для літератури. Повна її протилежність, Анна де Ноай, була поеткою особистих почувань, і на це могла собі позволити, бо у Франції література майже не відгравала ніякої національної місії. Тим не менш вона її залишилась поеткою однієї класи, поеткою вузького гурта, з витонченими нервами й спеціальним поетичним піднебінням.

Всі ці гадки приходять на тямку, коли читати збірку Наталі Лівницької-Холодної „Вогонь і попіл“. Маємо, можна сміливо сказати, першу наскрізь жіночу, ширу, без ніякого позування книжкою поезії у нашій літературі. Досі мало яка жінка в нашій поезії, мала таку сміливість й вміння віддати з таким мистецтвом оте „вічно жіноче“ жінки й показати скільки для жінки значить кохання, наскільки воно програвлює цілу її істоту і до якої міри й величності виростають такі почування, як любов, ненависть і західність, що „пропало тіло, як дим“.

Поезія Холодної тісно звязана з її переживаннями. Вона не соромиться своїх почувань, не прикриває їх під маскою невинності, це жінка наскрізь жива, підчинена єдиному праву — праву крови, отому „отруйному плинові“. Хто це заперечить у жінці, заперечить її взагалі. Її поетичні почування ідуть паралельно із пристра-

стю „надхненою, гарною й простою“. Це та пристрасть, що завсіди однакова й Холодна добре її знає, її „татарську“ палкість. Степ грає в її творчості свою спеціальну роль і її кохання, як і він, однаково широке, свободне й дике. Вона розуміє добре атавізм, „безглазу казку“ крові, знає що в близьких очей криється мінуле, „український степ, чвал коня і пайдзник дикий“ і саме в таких поезіях Холодна досягає свого поетичного вершка. Лиш жінка змогла так відлати почування приваною полонянки, яку вночі, серед кривавих масок і палочного диму, щільно таємства з революційних років. Формально тут їще досить „легкий“ вірш, не чути ще при всій його реальності й глибині, поезія, безпосередня й проста, пливе невимушено й легко, із великою внутрішньою переконливістю, що не має нічого спільного з усіма стилізаціями й іншими словами. Та водночас цей розділ найбільш мельодійний і розігніваний. Еміграція до Праги та влив вихідних „маліх Атен“ робить його вірш уже суверішим, він стає вже менш описовий і тут уже прецизується боротьба за великі ідеї, за духа нашої динамічної доби. Ale щойно в Парижі Косач осягає свій вершок. Париж, здається, остаточно його оформив. Це чудовий божевільне місто контрастів зробило на нього великий вплив та перевернуло його до Grundt, вірш його став динамічніший, набрав нечувану в нас силу й ляпідарності вислову. Його лірика, уведена тепер у строгі рямки конструкцій, що так заперечувала давнішого, дещо по хвильовісю розхідству його поезію, стає „лірикою принципів“, не лише поезією естетичною, але наскіченою внутрішньою боротьбою рішати великих проблем сучасного.

Внутрішня його опора — в ритмі, де інтонація слів грає свою роль. Він має свою власну мову, свої власні улюблені слова і свій власний стиль, що дає йому змогу найсильніше атакувати почування. Є в нього ота безпосередністі, отої полум'янисті струни, що заливає своєю горячкою все; розтоплює поезію в один однотільний сплав, із тією внутрішньою, скажімо — Лермонтівською — переконливістю, яку діє хвильові сріблясті вислови. Його лірика, уведена тепер у строгі рямки конструкцій, що так заперечувала давнішого, дещо по хвильовісю розхідству його поезію, стає „лірикою принципів“, не лише поезією естетичною, але наскіченою внутрішньою боротьбою рішати великих проблем сучасного.

Внутрішня його опора — в ритмі, де інтонація слів грає свою роль. Він має свою власну мову, свої власні улюблені слова і свій власний стиль, що дає йому змогу найсильніше атакувати почування. Є в нього ота безпосередністі, отої полум'янисті струни, що заливає своєю горячкою все; розтоплює поезію в один однотільний сплав, із тією внутрішньою, скажімо — Лермонтівською — переконливістю, яку діє хвильові сріблясті вислови. Йому відтаке таємність у країнах наших молодих поетів передчувається, чогось великого й геройчного, що наближається і що вони вігають не із Брюсівською резигнацією, а з захопленням. Читаючи його поезії чуємо, що наша доба така-ж велична й геройчна, як і великий попередник, що це-ж мітка серед маси своїх дрібних і буденних справ її не спостерігаємо.

Скажу, що це одна із найживіших книжок поезій, що колинебудь у нас були, що її не читається, а переживається. Присвятивши її памяті М. Хвильового, як тип сучасного українського письменника, що живе і творить з наганом у кишені, характерна для всієї творчої літератури наших днів.

Косач перейшов великий ідеольгічні злами, як багато сучасної ідеї молоді, заторкаючи за такі країнності, як „пролетарський“ поет і поет „Ukrainae militans“. Факт один і незаперечний, що він, як і його сучасники мусили починати все заново, виростаючи не винно, хай і серед помилок, бо закінчили за кимсь, треба було, щоб вибороти собі можливість творчої праці, найти себе самого. Такий шлях до оформлення в наших умовинах був для декого конкретний: іні молодим відразу не було за ким — ріжні ідеольгічні самі щойно оформлювались, провалившись колись на відповідальних становищах і в найбільш відповідальному моменті державу. Вони то й найбільш кричали про „безхарактерність“ молоді, коли та не хотіла їх слухати. Празда була пополовині: у старих, що себе вже знайшли і молодих, що себе щойно шукали.

Розвиток Косача-письменника йшов паралельно із його ідеольгічним розвитком.

Цілу його творчість можна обрисувати кількома словами: боротьба за геройчу людину. Колись, коли він писав іще „пролетарські“ вірші, несфальшовані ані однією уніцією плякатної діялектики, він уже мавив про себе, як про другого Андре Шене світової революції, романтичної світової революції. Трагедію його було те, що монополь на неї взяла крамничка Лівницівих і Ко, яким треба було як найбільше талановитих чиновників, що писали талановиті вірші, але ніяк не Андре Шене-рів. Косач усвідомив собі це і, замість людини підпорядкованої руham сусільності, в його творчості поволі виринає бунтарський, індивідуалістичний тип, гостро протиставлений юрбі „з ситими й рябими пікками“. Тут стає зрозумілій його зворот до історизму, де було багат

му, хоча б найближчі рядки це й за-
перечували, все решта промовчали і
так виставили викривлений образ тієї
збірки. Можна було б теж, для відмі-
ни, посягнути до попередніх його збі-
рок, витягнути звідтіля „ізраїльянку”
з біблійногарними грудьми” (ви-ж по-
думайте: найнаціоналістичніший поет—
а тут аліанс з семітою!), або з біль-
шовицьких „Вядомосьці Літерацік”,
витягнути його вірш, де недвозначно
пропагується орієнтацію на Європу
почерез евразійські Налевки, або... —
але лишаю ці методи тим, кому з ни-
ми вигідніше. Доброї поезії це все-
одно не обезцінить, а про зло й говори-
ти не варто.

Річ тут про поета, що дає оце че-
тварту свою збірку. На перший погляд
„Земна Мадонна” трохи розчаровує.
Хто сподіався дістати від Маланюка
таку закінчену й динамічну книжку,
як його попередня, „Земля й Залізо”, —
зустріне тут переважно вже давно ві-
домі вірші, друковані в ЛНВ, „Вістни-
ку”, „Дажбозі” та по календарях. Ба-
гато з них віршів сягає майже першої
поетової збірки, бо є поезії з 1925 р.
Отож вона, не вносячи нічого нового
в творчість Маланюка, має значіння
радішне ретроспективне, бо дає змогу
обсервувати розвиток поета за десять
останніх літ.

Тому, що збірка дає підсумок його
творчості та всіх попередніх збірок,
не можна про них не згадати. Перша
його власна збірка, „Стилет і Стильос”
(1924), найсвіжіша із усіх досі вида-
них, іще без надуманості й месяні-
стичного позування (натяки на нього
в ті часи висміяв немилосердно в сво-
му вірші Дараган), єднала щасливо
і великий талант і вплив таких май-
стрів, як Рильський, а передусім Блок,
та деяке несміливе залишення до мо-
дернізму, яке він скоро покинув, бо
воно було не в його характері. Все це
клало поета вже тією першою збіркою
на чільне місце вбогої тоді на-
загал на добрих поетів поетичної
літератури. Про другу збірку, „Гер-
барій”, можна не згадувати.

Але „Земля й Залізо” була наскрізь
закінчена й нова в українській літе-
ратурі річ, де саме політичне її спря-
мування, накипілій гнів і злоба за-
били оте Бльоко-Гумільовське епігон-
ство, в яке Маланюк і досі автома-
тично попадає, там, де на місце на-
пруженого емоційного збудження, що
випадає форму, починається своєрід-
на діялектика і міркування, де, кажу-
чи його словами, бере перевагу „май-
стер”. Поет починає тоді філософу-
вати, робити страшенно поважну міну
академіка від літератури й часто про-
риває найкраще задуманий вірш. Все
це приходить на гадку при читанні
„Земної Мадонни” і вона це мое твер-
дження підтримує. Звичайно, було би
несправедливо, це твердження розсув-
ати на всі вірші збірки. Є там речі
глибокі й переконливі. Маємо на дум-
ці тільки те, що динамізм поета не є
силою самою в собі, а надто нагадує
рухи статуй і та скамянілість охоло-
джує внутрішній вогонь поезії. Ось
чому Маланюк, що ще певно дастъ
не дастъ нічого несподіваного й но-
вого. Ми вже знаємо його всього на-
скрізь, круг його емоцій та замілу-
вань, знаємо по яких рейках ходять
поїди його творчости, але водночас
починаємо спостерігати, як він відстає
вже від сучасності. Це яскраво висту-
пає на тлі необчисленої своїми пое-
тичними спромогами молодої поезії,
що, зрештою, багато завдячує Мала-
нюкові щодо змісту.

В основу збірки лягло кілька типів
жінок, як тез і антitez. Є там Бе-
атриче, „селянська муз піль” і її ан-
тitez — палка Кармен, та треба сказ-
ати, що обі ті жінки живуть у твор-
чості поета досить згідливо. Зате
яскраво зазначено Марію і „невдале
втілення її” — Антимарію. Є ще й інші
типи (скандинавка), всі вони зарисо-
вані дуже пластично. Діякі еротики
належать до найкращих речей збірки.

Розумію повне безглаздя такої пре-
тенції, як та, чому Маланюк не кори-
стується нічому здобутками нової по-
езії в ділянці метафор, ритму, та
рими. Перевантажені ідеологічні
змістом поезії Маланюка не було про-
сто часу вийти поза круг закреслений
поетичною крейдою автором „Незнан-
комки”. Я зовсім не крайній модерніст
і абсолютно відкидаю поезію позбав-
лену сенсу, тим не менш уважаю, що
із здобутків нової поезії треба як най-
більш корисні зробити Доказ цьому —
Бажан, що перейшов у „ізми”. Вистар-
чить порівняти з ним вірші Маланю-
ка, щоб попасті в розп'яту від беззна-
дійних рим у роді: едина, сина, годи-
на, днина і т. д. у безконечність. Поет
зовсім не відчуває того чару, який дає

здобування єдиної й виключної рими.
Там-же, де поет старається модерні-
зувати свій вірш верлібром (Башкир-
цева 2, 3) — виходить непорозуміння,
зовсім незвязане з творчістю. Те саме
горкається тих поезій, де Маланюк
впроваджує буцім-то новаторство, до-
даючи подекуди до чотирорядкового
вірша п'ятий, рідко умотивований ря-
док, де так і чуємо, що поет не зміг
помістити гадки у строфу й силоміць
тороблює новий. Крім цього також
багатьом віршам бракує закінчення.
Смішно було б писати вірш для кін-
цевої ефектової „поанти”; вірш по-
звинен бути скрізь рівно наскінчений, але
ніколи, як у Маланюка, не повинен
обнижувати свого лету при кінці й за-
кінчуватись отак собі.

Не хочу цим обезцінювати поезії
Маланюка, що має великі заслуги для
нашої літератури та якого багатьома
поезіями, я широ захоплений. Не від-
важусь також говорити про кризу в
його творчості саме на основі цієї
збірки, якої доривочність для всіх
ясна. Але поет саме доходить до того
пункту, де йому загрожує — стратити
розгін. Пункт цей починається тоді,
коли поет перестає клсти перед со-
бою саме найбільші труднощі й ви-
бирає діяльність посередню, якою саме
її пішла „Земна Мадонна”.